SAM
TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Cumhuriyetimizin Yüzüncü
Hariciye Teşkilatımızın Temellerinin Atılmasının
Beş Yüzüncü Yılı

diplomasi ve edebiyat

Türk Diplomasisinde Edebiyatın İzleri Sempozyumu
Bildiriler Kitabı

27 Nisan 2023
İstanbul

Editör
Prof. Dr. Selim Karahasanoğlu

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
Edebiyat Fakültesi

Bu kitap T.C. Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi ile
İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nin ortak yayınıdır.

E-ISBN: 978-605-81211-8-8
Kasım 2024

— • —

Diplomasi ve Edebiyat
Türk Diplomasisinde Edebiyatın İzleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı
27 Nisan 2023 / İSTANBUL

— • —

Editör
Prof. Dr. Selim Karahasanoğlu

— • —

Sempozyum Başkanı
Prof. Dr. Selim Karahasanoğlu

— • —

Sempozyum Hazırlık Komitesi
Büyükelçi, Rauf Engin Soysal
Büyükelçi, Armağan İnci Ersoy
Prof. Dr. Ahmet Şefik Şenlik
Doç. Dr. Betül Özbay
Doç. Dr. Abidin Karasu
İkinci Kâtip, Ali Tosun
Arş. Gör. Gülşah Topuz

— • —

Yayın ve Tashih Komitesi
Prof. Dr. Selim Karahasanoğlu
Arş. Gör. Gülşah Topuz

— • —

Kapakta Kullanılan Görseller
Arkada: Abdülhak Hâmid Tarhan • *En üstte (soldan sağa):* Kostaki Musurus Paşa, Yahya Kemal Beyatlı, Sami Paşazade Sezai Bey • *Ortada:* Koca Ragıp Paşa (ayakta solda), Safveti Ziya • *Belge görselleri (soldan sağa):* Dürri Ahmed Efendi sefaretnamesinden sayfalar, Râşid Mehmed Efendi divanının ilk ve son sayfaları • *En altta:* Abdülhak Hâmid Tarhan'ın (ortada) çocukluk fotoğrafı (sağında babası Hayrullah Efendi, Sahip Molla Bey; solunda: akrabalarından Servet Bey, ağabeyi Nasuhi Bey), Enis Behiç Koryürek.

— • —

Kapak Tasarımı
Berkay Çavuşoğlu

— • —

Kitap Tasarımı
Kadir Abbas

— • —

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Yayınları
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Güney Kampüsü,
D-100 Karayolu, No: 98, Dumlupınar, Kadıköy/İstanbul
Tel: +90 216 280 33 33 • Sertifika No: 51797

— • —

Baskı ve Cilt
Optimum Basım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1 34295 Küçükçekmece/İstanbul
Tel.: +90 212 463 71 25 • Faks: +90 212 465 30 83
www.optimumbasim.com • Sertifika No: 41707

Sami Paşazade Sezai Bey ve İspanya'daki Elçilik Yılları

ÖZLEM ŞENYILDIZ[1]

Giriş

İspanya'da görev yapan elçilerimiz düşünüldüğünde ilk akla gelen isim hiç kuşkusuz Yahya Kemal olacaktır. O dönemde yazdığı "Endülüs'te Raks" isimli şiiri, onun 1929-1931 yılları arasında İspanya'da geçen elçilik yıllarının da âdeta sembolü hâline gelmiştir. Bu konuda pek çok çalışma yapılmış olmakla beraber, Osmanlı'nın son İspanya elçisi olan bir diğer edebiyatçımız Sami Paşazade Sezai Bey'in elçilik yıllarıyla ilgili literatürde aynı oranda çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmada, Sami Paşazade Sezai Bey'in, üzerinde çokça durulmamış, genel anlamda daha arka planda kalmış bir özelliğine, bir diplomat olarak kimliğine daha yakından bakmak amaçlanmaktadır.

İspanya'da elçilik görevinde bulunan bir edebiyatçı olarak Sami Paşazade Sezai Bey, Yahya Kemal'den çok daha uzun süre bu görevi sürdürür. 1909-1921 yılları arasını kapsayan Madrid sefaretindeki görevi hem görev yaptığı yılların uzunluğu hem de dönemi itibariyle üzerinde daha dikkatle durulmayı

1 Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, ozlem.senyildiz@medeniyet.edu.tr ORCID: 0000-0001-5205-4041.

hak etmektedir. Çünkü kendisi, Osmanlı Devleti'nin İspanya'ya atadığı son elçidir ve bu anlamda Osmanlı Devleti ile İspanya arasındaki son diplomatik köprüdür. Osmanlı'yı yakından tanıyan bir aydın olması ve son yıllarını yaşayan Osmanlı Devleti ile İspanya arasında yaptığı karşılaştırmalar, o döneme ait gözlemlerini daha değerli kılar. Bu çalışmamızda, Sami Paşazade Sezai Bey'in gerek Madrid sefaretindeki görevine başlamadan önce, gerekse bu görevi sırasında kaleme aldığı eserlerinde İspanya'nın nasıl ele alındığı incelenecektir.

Sami Paşazade Sezai Bey'in Hayatı

Sezai Bey, Temmuz 1859'da, Fatih'te ailesinin Taşkasap'taki konağında dünyaya gelir. Babası Abdurrahman Sami Paşa, annesi Gülârâyiş Hanım'dır. Köklü ve saraya yakın bir aileden gelen Sami Paşazade Sezai Bey'in aile üyeleri de devletin çeşitli kademelerinde görevler üstlenmiştir. Mora isyanının bastırılmasında görev alan babası Abdurrahman Sâmi Paşa, önce ailesiyle Mısır'a gelerek Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın hizmetine girer ve 1831 yılında başmâbeyinciliğe getirilir. Mısır'ın yeni hidivi olan *Abbas Paşa ile anlaşamayınca 1849 yılında Mısır'dan ayrılmak zorunda kalır.*[2] Daha sonra İstanbul'a gelen Sâmi Paşa sırasıyla *Rumeli müfettişliği, Trabzon, Vidin, Edirne ve Girit valilikleriyle Maarif nâzırlığı, Meclis-i Vâlâ, Meclis-i Aliyye ve Meclis-i A'yân üyelikleri gibi önemli görevlerde bulunur*.[3]

Sami Paşazade Sezai Bey, ilk eğitimini doğduğu bu konakta alır. Konak zaten Ziyâ Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Ali Suâvi, Osman Nevres, Yenişehirli Avni Bey ve Üsküdarlı Hakkı Bey gibi devrin önemli fikir adamlarının uğrak yeri olan büyük bir okul gibidir. Evde özel eğitim alan Sezai Bey'in hocaları arasında *Çan-*

2 Zeynep Kerman, "Sami Paşazade Sezai", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C XXXVI, İstanbul 2011, s. 77.

3 Kerman, *age*., s. 77.

kırılı Hâşim, Mehmed Galib, Resul Mestî ve Muallim Feyzî ile Mösye Fabre isimli bir Fransızca hocası[4] bulunmaktadır. Sezai Bey, hem edebiyat hem de Fransızca eğitimi ile iç içe geçen ilk gençlik yıllarında Namık Kemal ile de tanışır. *Namık Kemal tutuklanarak 5.5 ay kaldığı cezaevinde onu en çok ziyaret edenler arasında Sezayi de bulunur. O sıra 17 yaşlarındadır*.[5] Namık Kemal'in, Sezai Bey'in hem düşünce dünyası hem de kalemi üzerindeki etkisi büyük olur. *İlk gençliğinde Namık Kemal'in tavsiyesiyle Fransız romantiklerini okur*.[6]

1880 yılında ağabeyi Suphi Paşa Evkaf Nazırı iken, Sezai Bey de Evkaf-ı Hümayun Mektubî Kalemi'ndeki memuriyetine başlar. Ancak, Sezai Bey bu işe gönülsüz başlamıştır. Çünkü hem bir edebiyatçıya uygun bir memuriyet olmadığını düşünmektedir hem de Avrupa'ya, özellikle Londra'ya gitmek istemektedir.

> "Bunun sebeplerinden biri, İstanbul'daki istibdattan uzaklaşarak İngiltere'nin hür havasına sığınma isteğidir. (...) Londra'ya gitmek istemesinin bir başka sebebi de batıyı, kendi hayat ve düşünce kadrosu içinde tanımaktır. İngiltere'nin, görmeden hayran olduğu bu medeni devletin, hikmet-i idaresini anlamak ister."[7]

O yıllarda Sezai'ye göre, İngiltere, medeniyetin ve özellikle hürriyetin beşiğidir.[8] Sezai Bey, evde özel hocalardan iyi bir eğitim almış, Fransızca öğrenmiştir. O ise, dünyayı tanımak, dil öğrenmek, Avrupa'yı yerinde görmek istemektedir. Ancak, Londra'ya gidişine babası izin vermez. Çok sevdiği babasının 1881 yılında ölümü, hayatının dönüm noktalarından birisi olur.

4 Kerman, *age*., s. 77.

5 Güven Güler, *Sami Paşazade Sezayi ve Eserleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009, s. 39.

6 Güler, *age*., s. 40.

7 Güler, *age*., s. 41.

8 Zeynep Kerman, *Sami Paşazade Sezai*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s. 13.

Ekim 1881'de Londra sefareti ikinci kâtipliğine tayin olması ile hem çok arzuladığı Avrupa'yı görecek hem de uzun yıllar sürecek dış işleri kariyerine başlayacaktır.

Sezai Bey, Ekim 1881 yılında Londra sefaretinde başladığı görevini, Aralık 1885 yılında tüm sefaret grubunun azledilişine kadar sürdürür. Londra'da geçirdiği dört yıldan biraz fazla süren görevi Sezai Bey için, hem edebi hem de kültürel açıdan çok besleyicidir. Bunda, dönemin Londra sefiri Kostaki Musurus Paşa ve orada oluşturduğu entelektüel çevrenin de etkisi büyüktür. Bu çevreye dâhil olan Sezai Bey, İngiliz Edebiyatını ve Shakespeare'i daha yakından tanır, Londra'nın kültürel atmosferi içinde tiyatro, müze, sergi ve üniversiteleri gezer. Bir dış işleri mensubu olarak da doğup büyüdüğü Osmanlı'ya ilk defa dışardan bakma imkânı bulur.

> "Osmanlı İmparatorluğu'nun çökme tehlikesiyle ilk defa şuurlu olarak karşılaşır. Mısır meselesinin çok önemli safhalarında sarayın gösterdiği ilgisizlik, bütün sefaret heyetinin heyecanla beklediği ciddi cevapların yerine çekilen acayip telgraflar, sarayın sakat politikasını daha iyi anlamasına yardımcı olmuştur."[9]

Nisan 1885'te ağabeyi Necip Paşa'yı kaybedişi, aynı yılın aralık ayında Londra sefareti görevinden azledilişi, sonrasında Ocak 1886'da ağabeyi Suphi Paşa'nın kaybı ile Sezai Bey, zor bir döneme girer. Bu dönemi Paris'te geçirir. Bu sırada Ağustos 1886'da Viyana sefareti ikinci kâtipliğine tayin edilirse de bu görevi kabul etmeyerek başka bir memuriyet talebinde bulunur. *Bin dokuz yüz kuruşla kabul etmediği Viyana sefareti görevinin yerine, üç ay sonra çok daha az bir parayla – altı yüz kuruşla- tayin edildiği Hariciye Nezareti İstişare Odası muavinliğini*[10] kabul eder.

9 Güler, *age.*, s. 43.

10 Güler, *age.*, s. 45.

Hariciye Nezaretindeki görevini 1886-1901 yılları arasında sürdürür. Bu dönem, Sezai Bey için manevi olarak çok sıkıntılı olsa da edebî açıdan en verimli yıllarıdır. 1887'de annesini, 1888'de üstadı Namık Kemal'i, 1895 ve 1901'de iki kardeşini ve 1891'de ilk sevgilisi Vuslat'ı kaybedişi onda derin bir üzüntü yaratır.[11] Kendini yazıya verir ve edebiyatımızda önemli yer tutan eserleri kaleme alır. *Victor Hugo ve Alphonse Daudet'nin etkilerinin görüldüğü*[12] *Sergüzeşt* (1888) ile *Küçük Şeyler* (1891) gibi eserler bu döneme aittir.

1901 yılında memuriyeti bırakarak, Paris'e gider ve İstanbul'dayken bağlantı kurmuş olduğu Jön Türklere katılır. Sezai Bey; siyasi olarak artık çok güçlü olmasalar da edebî olarak üretimlerine devam eden Jön Türklere katılmasıyla birlikte, siyasi yazılarına ağırlık verir. II. Abdülhamid ve politikalarını eleştirdiği sert yazılarını bu dönemde kaleme alır. Artık o da sakıncalı kalemlerden biridir. 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet ilan edildiği sırada İngiltere'de bulunan Sezai Bey, Paris ve Selanik üzerinden yaptığı bir yolculuk sonrası, ancak bu dönemde İstanbul'a gelebilir.

1909 yılında Madrid sefaretine atanan Sezai Bey, 1921 yılına kadar bu görevde kalır. Sağlık sorunları sebebiyle 1916-1918 yılları arasında gittiği İsviçre'de yaşadıklarını *İsviçre Hatıratı* isimli eserinde toplar. Madrid sefirliğinden sonra İstanbul'a dönen Sezai Bey, Süleymaniye Kız Lisesi'nde Türkçe öğretmenliği yapar. Bu dönemlerde maddi sıkıntı da çeker. *Sonunda meclis 19 Mart 1927'de kendisine aylık yüz lira maaş bağlar. 1929 sonbaharında ise İstanbul Belediyesi kendisine Mühürdar'da bir ev kiralar. Sezai Bey, 26 Nisan 1936 gecesi saat 21.30'da Mühürdar'daki evinde, yetmiş yedi yaşında iken zatürreden ölür*.[13]

11 Güler, *age*., s. 45.

12 Talat Sait Halman, "Seza'i", *The Encyclopaedia of Islam*, C 9, Leiden 1997, s. 150.

13 Güler, *age*., s. 66-67.

Sami Paşazade Sezai Bey'in İspanya'daki Elçilik Yılları

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Madrid elçiliğine önce, Sami Paşazade Sezai Bey'in de çocukluk arkadaşı ve yakın dostu olan Abdülhak Hamid Tarhan atanır.[14] Ancak, Abdülhak Hamid Tarhan'ın Endülüs Müslümanları konusunu işleyen *Tarık, İbn Musa, Tezer, Nazife, Abdullahü's-Sagir* isimli piyesleri bulunmaktadır. *Hamid, İspanya'da yeniden Hristiyan devletini kuran Ferdinando hakkında da pek olumlu tavır takınmaz. (...) Bu beş eseriyle Abdülhak Hamid de Avrupa'daki İslamiyet ile geri kalmışlık arasında bağ kuranlara karşı duyulan tepkiye katılmıştır*.[15] Batı karşısında İslam'ı, İspanya karşısında da Endülüs Müslümanlarını savunan bir kalemin, İspanya'ya elçi olarak atanmasının diplomatik olarak uygun olmayacağı düşünüldüğünden bu atama iptal edilir. Aynı göreve bir buçuk yıl sonra Sami Paşazade Sezai atanır. *Tayinindeki bu bir yıllık gecikmeye Ahmet Rıza Bey sebep olmuştur*.[16]

Sami Paşazade Sezai Bey, İspanya'da görev yapmakta olan Orta Elçi İhsan Bey'in yerine Madrid sefirliğine Ekim 1909'da tayin edilir. Yazar, o sırada Paris'te bulunmaktadır. Meşrutiyetin ilanından hemen sonra kendisi daha Paris'te iken bu haberi *Söylemesi ayıb, böyle zamanda, beni galiba sefir tayin edecekler*[17] sözleriyle kız kardeşine müjdeler. Ancak, Sezai Bey, kız kardeşine yazdığı diğer mektuplarında, Madrid sefaretinde görev almak için büyük bir liyakate gerek olmadığını, dolayısıyla elde ettiği bu makamın da büyük bir başarı olmadığını belirterek, bu sebeple söz konusu tayinle övünmediğini söylemekte-

14 Beşir Ayvazoğlu "Edebiyatımızın Sancılı Hariciye Yılları: Ali Aziz Efendi'den Yahya Kemal'e", *Türk Edebiyatı*, S. 428, Haziran 2009, s. 20.

15 İnci Enginün, Abdülhak Hamid Tarhan Tiyatroları C 5, Tarık-İbn Musa-Tezer-Nazife-Abdullahü's-Sagir, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, s. 15-16.

16 Güler, *age*., s. 63.

17 Güler, *age*., s. 63.

dir.[18] Bu satırlarını, daha önce İngiltere sefaretindeki görevi ile son görevini kıyasladığı ve Madrid sefaretindeki görevini ilk başlarda çok da isteyerek kabul etmediği şeklinde yorumlayabiliriz. Sezai Bey, Madrid'e gitmeden önce Selanik'e geçerek, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin 1909 sonbaharında yapılan ikinci kongresine katılır. *Bu kongreye Mustafa Kemal de katılmış, Sezayi'nin Atatürk ile karşılaşması orada olmuştur.*[19]

1909-1921 yılları arasında Madrid sefiri olarak görev yapan Sezai Bey, sağlık sorunları dolayısıyla görevini aralıklarla sürdürebilir. Yazar, sadece 1909-1914 arasındaki beş yıl boyunca kesintisiz olarak İspanya'daki görevinin başındadır. Ancak, mevcut sefaret görevi kendisine yetersiz görünmektedir. Bu sebeple, bu süre içinde dahi görev yerinin değişmesi için çeşitli girişimlerde bulunur. Örneğin, 1911 yılında, henüz Madrid sefiri iken, İstanbul'a dönerek Âyan Meclisi üyesi olmayı talep eder. Bu girişimi başarısız olunca, 1913 yılında Brüksel'e tayin edilmeyi umar. 1914'te ise Hariciye Nezaretine resmî bir rapor yazarak *Madrid sefaret-i seniyesinin büyük sefarete tahvili ve erbab-ı tecrübe ve liyakatten bir sefir-i kebir intihab ve tayin lüzumunu*[20] bildirir. Sadece bir diplomat değil, aynı zamanda bir edebiyatçı olan Sezai Bey'in bu taleplerini sadece Madrid sefaretini küçük bir memuriyet olarak görmesine bağlamamak gerekir. Anadili İngilizce ya da Fransızca olmayan insanların olduğu yabancı bir şehirde yaşaması ile İstanbul ve Londra'da iken aşina olduğu kültürel ortamdan uzak kalmasının da bu değişiklik taleplerinde etkisinin olduğu düşünülmelidir.

Brüksel'e tayin talebinin olumsuz karşılanması üzerine, hâlâ ümit beslediği Âyan üyeliği için *Adliye Nazırı İbrahim Bey'le, Dâhiliye Nazırı Talât Bey'e mektuplar gönderir, fakat olumlu bir sonuç alamaz. Hatta Sadrazamın (Mehmed Said Ha-*

18 Güler, *age.*, s. 63.
19 Güler, *age.*, s. 63.
20 Güler, *age.*, s. 64.

lim Paşa) kendisi hakkında iyi düşüncelere sahip olmadığını farkeder.[21] Güven Güler'in aktardığı ve Sezai Bey'in kız kardeşine 24 Mart 1914 yılında Madrid'den yolladığı mektup bu konudaki hislerini açıklar niteliktedir:

> "Sadr-ı azâmın yavaş yavaş bana hiç muvafık olmadığına kail olacağım. Maaşlarımı, sicil müdîri Ali Rıza Efendi'nin gösterdiği îcab üzerine o suretle hemen kesmesi ve tekrar vermek için müşkilât göstermesi bana va'd ettiği Brüksel'i eniştesine tevcih eylemesi ve buna mukabil bana hiç olmazsa bir terakkî göstermemesi iyi alâmetler değil. Ben büsbütün aksini zannediyordum."[22]

Değişen zamanla birlikte, şartların da değiştiği; bir zamanlar İttihat ve Terakki'nin değer verdiği isimlerinden sayılan Sami Paşazade Sezai Bey'in, yeni yönetim tarafından artık çok da dikkate alınmadığı görülmektedir. Sezai Bey de Madrid sefaretindeki yıllarını fırsat buldukça İspanya'yı ve Avrupa'yı dolaşarak geçirir. Mart 1914'te İspanya'yı dolaşır, güneye iner. 'Gırnata' ve 'El-hamra' adlı yazıları bu gezinin ürünleridir. O dönemde rahatsızlanan Sezai Bey, *bu rahatsızlığını Balkan Savaşı'nın sonucundan duyduğu derin üzüntüye bağlar.*[23] Hastalığının iyice arttığı 1915 yılını İstanbul'da geçirir. 1916 yılında, doktorların tavsiyesiyle İsviçre'ye gider ve 1916-1918 yıllarında İsviçre'de kalır. Bu iki sene içindeki anılarını *İsviçre Hatıratı* ismiyle yayımlar.

Sezai Bey; Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele döneminde resmî olarak Madrid sefiridir. Aralıklarla İstanbul'a gidip gelse de bu yılların büyük çoğunluğunu Avrupa'da geçirir. Memleketin durumu ve iktidar ile ilgili eleştiri ya-

21 Güler, *age.*, s. 64.
22 Güler, *age.*, s. 64.
23 Güler, *age.*, s. 64.

zıları kaleme alır. *1921'de Tevfik Paşa'nın sadrazamlığı sırasında görevinden alınarak emekliye çıkarılır.*[24] Böylece hem Madrid Sefaretindeki görevi hem de Hariciyedeki memuriyeti sona erer. Osmanlı Devleti'nin Madrid'e atadığı son elçi Sami Paşazade Sezai Bey'in Madrid elçiliği de kendisi için son diplomatik görev yeri olacaktır. Bu tarihten sonra İstanbul'a gelen yazar, ölümüne kadar İstanbul'da kalacak ve hayatının geri kalanında kendini edebiyata adayarak mütevazı bir hayat sürdürecektir.

Görevi Süresince İspanyol Basınında Sami Paşazade Sezai Bey

Sezai Bey'in kendisi, Londra'dan sonra Madrid'e atanmasını bir tür tenzil-i rütbe olarak görmüş ve görev yerinin değişmesi için çeşitli aralıklarla İstanbul'a taleplerde bulunmuş olsa da, kendisinin Madrid elçisi olarak atanmasının İspanya'da gayet olumlu karşılandığını dönemin gazetelerinde çıkan haberlerden anlıyoruz.

Gelişi belli olan ama henüz görevine resmen başlamak için Madrid'e ulaşmamış bulunan Sezai Bey hakkında Kasım 1909 tarihinde birçok İspanyol gazetesinde kendisini detaylı olarak tanıtan yazılar görmek mümkündür. 25 Kasım 1909 tarihli *La Correspondencia de España* gazetesinde "Osmanlı'nın Yeni Temsilcisi"[25] başlığıyla kaleme alınan yazıda, Sezai Bey'in hem önceki görev yaptığı yerler hem de edebi kişiliğine dair detaylı açıklamaların yanında, ailesine dair bilgilere de yer verildiğini görüyoruz. Yazıdan hareketle, daha önce Fransa ve İngiltere gibi önemli yerlerde görev yapmış bir diplomatın şimdi İspanya'ya atanmış olmasının İspanya nezdinde büyük teveccühle karşılandığı anlaşılmaktadır:

24 Güler, *age*., s. 65.

25 "El nuevo representante otomano", *La Correspondencia de España*, 25 Kasım 1909, s. 1.

"Sezai Bey'in Madrid'e elçi olarak atanması büyük etki yarattı. Daha önce Fransa ve İngiltere gibi yerlerde elçilik görevinde bulunmuş bu önemli ismin bu ataması, diplomasi dünyasında büyük teveccüh gördü. Sadece bir diplomat değil aynı zamanda Aydınlanmacı fikirlere sahip bir entelektüel olan bu ismin mensup olduğu parti, Türkiye'yi içine düştüğü politik açmazdan da kurtardı. Kendisi diplomasi mesleğine çok erken yaşlarda girdi, bu sebeple çok erken yaşlarda yurtdışına çıktı, bu da onun liberal fikirler benimsemesinde etkili oldu. Abdülhamid'in hafiyeleri tarafından ihbar edilince, yurtdışına kaçmak zorunda kaldı. Anayasanın yeniden kabulüyle ancak İstanbul'a dönebildi.

Sezai Bey bir yazar, ve birçok dikkate değer edebi eserinin yanı sıra, aynı zamanda diğer önemli Türk yazarlar olan Kemal Şinasi ve Abdülhak Hamid ile Yeni Türk Edebiyat ekolünün kurucuları arasında. Sezai Bey ayrıca, imparatorluğun çeşitli kademelerinde üst düzey görevlerde bulunmuş Osmanlı'nın saygıdeğer ve köklü bir ailesine mensup.

Şu an İttihat ve Terakki Partisi'nin üyeleriyle Selanik'te bulunan yeni diplomatik temsilcinin birkaç gün içinde görevinin başında olması bekleniyor."

Sezai Bey'in resmî görev süresi olan 1909-1921 yılları arasında İspanyol basınında hakkında 25 haber çıkmıştır. Bu haberlerin 9 tanesi görevine başlamadan önce çıkan ve Madrid'e yeni atanan bu elçiyi tanıtan yazılardan oluşmaktadır. 29 Kasım tarihli *La Época* gazetesindeki "Türkiye'nin Yeni Temsilcisi"[26], 30 Kasım tarihli *El Correo Español* gazetesindeki "Tam Yetkili Temsilci"[27] ve 1 Aralık tarihli *El Liberal* gazetesinde çıkan "Türkiye'nin Yeni Temsilcisi"[28] başlıklı haberler bu yazılara örnek olarak verilebilir.

26 "El Nuevo ministro de Turquía", *La Época*, 29 Kasım 1909, s. 4.

27 "El ministro plenipotenciario", *El Correo Español*, 30 Kasım 1909, s. 3.

28 "El Nuevo ministro de Turquía", *El Liberal*, 1 Aralık 1909, s. 1.

10 Aralık 1909 tarihli *El Imparcial* gazetesinin "Türkiye'nin Temsilcisi" başlıklı haberine göre; Sezai Bey, 9 Aralık 1909'da Madrid'e varmıştır. *10 Aralık'ta Başbakanla görüşen Sami Bey, 11 Aralık'ta Kral Hazretlerinin huzuruna çıkarak görevine resmen başlayacaktır.*[29]Ancak İspanya kralı ile Sezai Bey arasında 11 Aralık'ta gerçekleşmesi öngörülen görüşmenin yapılamadığını, kralın Sezai Bey'i 16 Aralık'ta sarayında kabul ettiğini yine gazete yazılarından öğrenmekteyiz. *El Mundo*[30], *La Prensa*[31] ve *El Siglo Futuro*[32] gazeteleri 17 Aralık 1909 tarihli yazılarında bu görüşmenin gerçekleştiğini okuyucularına duyurmuştur.

Bu tarihten sonra, Sezai Bey ile ilgili İspanyol basınını en çok meşgul eden haberler, yeni elçinin ülke dışına yaptığı seyahatler olmuştur. 16 Ekim 1911 tarihli *La Correspondencia de España*[33] ve 17 Ekim 1911 tarihli *La Mañana*[34] gazetelerindeki haberlerden Sezai Bey'in İstanbul, Viyana ve Paris'e yaptığı seyahatlerinden döndüğünü öğreniyoruz. Bahsi geçen İstanbul seyahati sırasında Sezai Bey'in Âyan Meclisi üyeliğine talip olduğunu, ancak bu talebin reddedildiğini, kardeşine yazdığı mektuplarından biliyoruz. Sezai Bey'in İstanbul ile bağını hep sıcak tutmaya çalıştığını ve seyahatlerine devam ettiğini basında çıkan haberlerden takip etmek mümkündür. Örneğin, 30 Mayıs 1912 tarihli *La Correspondencia de España*[35] gazetesi Sezai Bey'in, İstanbul'a gittiğini, kendisinin İstanbul'da kaldığı süre boyunca yerine Nesih Bey'in vekalet edeceği bilgisini paylaşmıştır. Aynı gazetenin 3 Ekim 1912 tarihli yazısı[36] ile Sezai

29 "El representante de Turquía", *El Imparcial*, 10 Aralık 1909, s. 3.
30 "La Gaceta", *El Mundo*, 17 Aralık 1909, s. 2.
31 "La Gaceta", *La Prensa*, 17 Aralık 1909, s. 2.
32 "La Gaceta", *El Siglo Futuro*, 17 Aralık 1909, s. 4.
33 "Noticias Generales", *La Correspondencia de España*, 16 Ekim 1911, s. 7.
34 El ministro de Turquía, *La Mañana,* 17 Ekim 1911, s. 3.
35 "Noticias Generales", *La Correspondencia de España,* 30 Mayıs 1912, s. 6
36 "Noticias Generales", *La Correspondencia de España,* 3 Ekim 1912, s. 6

Bey'in Paris ve İstanbul'a yaptığı seyahatlerden dönerek görevine başladığını öğreniyoruz. Bu anlamda, Sezai Bey 1912 yılının yaz sezonunu İstanbul'da geçirmiş olmalıdır. Bu yıllarda, İspanyol basınında Osmanlı'nın o dönemde yaşadığı uluslararası sorunlarla ilgili (İtalya'nın Trablusgarp'a ordu çıkarması, Balkan savaşları vb.) haberlere sıkça rastlamakla birlikte, Sezai Bey'in bu konularla ilgili bir demecine rastlamamaktayız. Görünen odur ki, bu dönemde İstanbul'a dönmek Sezai Bey'in kişisel gündemini daha çok meşgul etmektedir.

Göreve başlaması ya da yaptığı seyahatler dışında İspanyol basınında Sezai Bey'e dair iki farklı haber ön plana çıkmaktadır. İlki 22 Nisan 1914 tarihli *El Heraldo de Madrid*[37] gazetesinde çıkan haberdir. Habere göre, Şili'nin İspanya Büyükelçisi Enrique Larrain Alcalde'nin[38] eşinin İspanya'daki yabancı büyükelçilere verdiği davette, Sezai Bey de hazır bulunmuştur. Diğer haberse 18 Kasım 1919 tarihli *El Imparcial* gazetesinde çıkan "Akdeniz'deki Bilimsel Araştırma" isimli makaledir. Buna göre, *Akdeniz'de yapılacak bilimsel araştırma faaliyetlerine başlanması amacıyla bir komisyon kurulması kararı Meclis'te kabul edilmiş, çalışmaların başlangıcı için Meclis'te düzenlenen açılışa Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin Madrid'deki elçileri davet edilmiştir. Açılışa Türkiye'yi temsilen Sezai Bey katılmıştır*.[39]

Sezai Bey'in göreve başlaması İspanyol basınında geniş yer bulmuş olmakla birlikte, görevden ayrılışı hakkında herhangi bir habere rastlanmamıştır. Bunda, resmî görevinin bitiş tarihinin 1921 yılı olmasına rağmen, 1915 yılındaki rahatsızlığından

37 "En la legación de Chile", *El Heraldo de Madrid,* 22 Nisan 1914, s. 4

38 Enrique Larrain Alcalde'yi, Türk tarihi açısından ilginç yapan nokta, yıllar sonra diplomat olarak bulunacağı Türkiye'de 1928-31 yılları arasında Yunanistan ile Türkiye arasındaki nüfus mübadelesi komisyonunda görev yapacak oluşudur. https://www.bcn.cl/historiapolitica/resenas_parlamentarias/wiki/Enrique_Larra%C3%ADn_Alcalde, son erişim tarihi: 21.02.2024.

Larrain Alcalde, Türkleri ve Türkiye'yi belki de ilk defa bu davette Sezai Bey sayesinde tanıma fırsatı bulmuştur.

39 "El estudio cientifico del Mediterraneo", *El Imparcial,* 18 Kasım 1919, s. 3.

sonra, önce İstanbul, sonra da tedavi için İsviçre'ye gidişi ile birlikte, İspanya'da çokça bulunamayışının etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca, Sezai Bey'in göreve başlangıç yılı olan 1909'da hakkında çıkan haberlerin yoğunluğu ile görevinin sona eriş tarihi olan 1921 yılında hiçbir habere rastlanmayışını, İspanya'daki diplomatik çevrelerde umulduğu kadar aktif rol oynamamış olmasına da bağlamak mümkündür. Konuya, İspanya özelinde bakacak olursak, 1921 yılında ülkenin ve basının gündemini İspanya'nın Fas'taki toprakları ve Faslı yerel savaşçılar karşısında Rif Savaşı'nda aldığı ağır yenilgi meşgul etmektedir. Bu anlamda, İspanyol basınının da yoğun olarak kendi yerel gündemine döndüğü görülmektedir. Sonuç olarak, Sezai Bey'in İspanyol basınını görev süresince ya da görevinin bitişinden çok, görevine başlangıcıyla meşgul ettiğini söylemek yerinde olacaktır.

Sami Paşazade Sezai Bey'in Eserlerinde İspanya

Sezai Bey'in edebî hayatı boyunca İspanya hakkında kaleme aldığı yazıları üç dönemde toplanabilir: İlki, İspanya'ya atanmadan öncesi (1909'a kadar); ikincisi, İspanya'daki elçilik yaptığı yıllar (1909-1921); üçüncüsü ise İspanya sonrası (1921 – 1936) olarak ayrılabilecek bu dönemlerdeki İspanya imgesi çeşitlilik gösterir.

Sezai Bey'in 1909'a kadarki eserleri; eğitimini aldığı Fransızcanın da tesiriyle Fransız romantiklerinden etkilenerek yazdığı ilk edebî yazıları ile, Londra sefaretindeki yıllarında dışarıdan gözlemlediği Osmanlı Devleti'ne ve Jön Türklerle teması sonrasında eleştirdiği II. Abdülhamit yönetimine dair eleştiri yazılarını içerir. Sezai Bey'in bu dönem yazılarında, İspanya ve özellikle Endülüs, ders alınması gereken öğeler barındıran bir örnek niteliğindedir, dolayısıyla, siyasi ya da tarihî olarak ele alınır.

Tanzimat'tan sonra Türk edebiyatında Batı kaynaklarına karşı yoğun bir ilgi başlar. Bu durumun temel sebebi, Batı karşısında geride kaldığına inanılan Osmanlı'nın, Batı'ya ait değerleri benimseyerek sorunlarından kurtulabileceği ve onlar kadar ileri gidebileceğine dair görüşler olmasındandır.

> "Ancak aydınımız batı karşısında mutlak hayranlık duyduğu için, asırlar boyu içinde yaşadığı değerlerin batı tarafından reddedilmesinden rahatsız olur. Bu değerler sisteminin başında İslamiyet gelir. (...) İslamiyetle ilgili suçlama ve redler karşısında da kendilerini savunmaya geçerler. (...) Bu devirde İttihad-ı İslam politik bir ideoloji haline gelir. Yeni Türk edebiyatında bunun sonucu olarak İslam tarihini konu alan roman ve piyesler yazılmaya başlanır."[40]

Abdülhak Hamid Tarhan'ın 1876-1880 yılları arasında yazdığı, içinde *Tarık*'ın da bulunduğu, beş piyesinin Endülüs'ü konu almasının sebebi de budur. Edebiyatımızda Endülüs'ün bu şekilde konumlandırılması, Ziya Paşa'nın 1859 tarihli *Endülüs Tarihi* isimli eseriyle zaten başlamıştır. Dolayısıyla, Sami Paşazade Sezai Bey'in siyasi yazılarında yer vermek için önünde hazır bir Endülüs imajı bulunmaktadır ve yazar da 1909 yılına kadarki ilk yazılarında bu imajı çeşitli şekillerde kullanır.

1903 tarihli "Mısır ve Mısırlılar" isimli yazısında, İngilizlerin Mısır'daki işgaline değinirken, bu işgalin sorumlusu olarak Mısır'ın geri kalmışlığını sebep gösterir ve bir zamanlar İslam'ı hakkıyla yaşayan bir belde olarak Endülüs'ten ibret alınmasını salık verir.[41]

Sezai Bey, siyasi yazılarında II. Abdülhamid'in politikalarını sertçe eleştirir. 1903 tarihli bir yazısında, Rumeli'deki büyük

40 İnci Enginün, "Edebiyatımızda Endülüs", *Araştırmalar ve Belgeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s. 32.

41 Sami Paşazade Sezai, *Bütün Eserleri 3*, haz. Zeynep Kerman, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 59.

toprak kayıplarından ve Osmanlı'nın Avrupa'dan yavaş yavaş çıkarıldığından yakınır. Abdülhamid'in izlediği yanlış siyasetin acı sonuçlarını tecrübe ettiklerini söyleyerek ekler:

> "Viyana'ya kadar giden Osmanlılar, bugün başlarında Abdülhamid olarak perişan ve nâlân, Asya'ya dönüyor. Denilebilir miydi ki, zamanıyla İspanya'ya, Şarlken'e karşı Fransa'yı muhafaza eden bir millet bugün iki üç vilayetini birkaç vahşi Bulgar'a karşı (...) Avrupa'dan, her ümidi, her emeli terk ederek (...) o muzlim Asya'ya, o müthiş maziye, o makber-i a'sara girsin."[42]

Aynı yıl yayımlanan "Karadeniz Boğazı'nda Rus Donanması" isimli yazısında, *Abdülhamid Yıldız'da, Rusya'nın Karadeniz donanması Boğaz'da*[43] satırlarıyla padişahın Karadeniz'deki Rus varlığından rahatsız olmadığını belirtir ve II. Abdülhamid'in bu tavrını yurdunu kendi elleriyle düşmanına teslim eden son Gırnata emiri Abdullah'ınkine benzetir: *İbnü's Sirac hanedan-ı saltanatının Abdullahü's-sagir şahsında sönen şule-i hayatı, bütün şeamet-i akıbetiyle Yıldız'da parlıyor*.[44] İki yönetici arasındaki aynı benzetmeyi 1906 tarihli "Fas" isimli makalesinde bir kez daha kullanır. Kuzey Afrika kıyılarının Avrupalı devletlerin işgali altında olmasının baş sorumlusunun, halife sıfatıyla İslam coğrafyasını koruyamayan II. Abdülhamid olduğunu düşünen Sezai Bey, bu gidişle ümmetin sonunun da Endülüs'e benzeyeceği yorumunu yapar.[45]

Sezai Bey'in, son Gırnata emirine benzettiği tek yönetici, II. Abdülhamid değildir. 1908 yılında yazdığı ve İran'daki mevcut siyasi durumu eleştirdiği "Ahval-i İran" isimli yazısında, İran Şah'ına Gırnata Emiri Abdullah'ın şehri savaşmadan düşmanı-

42 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 87.
43 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 80.
44 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 80.
45 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 236.

na teslim ettiğini ve sonra geri dönüp şehre bakarak ağladığını hatırlatır. Gırnata emirinin daha sonra geldiği Fas sokaklarında *Ben Endülüs padişahı Abdullahü's-sagir'im, bana merhamet ediniz*[46] diyerek bîçare dolaştığını, ancak kimsenin kendisine dönüp bakmadığını ve bu durumun İran Şahı Muhammet Ali Şah'a ibret olması gerektiğini söyler.

1905 tarihli bir yazısında Abdülhamid'in yanlış politikaları sonucu toprak kaybettiğimizi aktarırken, sonumuzun Endülüs gibi olmamasını temenni eder. *İspanyalıların silah-ı zulm ü vahşetleriyle ah ü figan içinde Fas'a hicret eden Endülüslüler gibi akıbet sevgili vatanımızdan cüda olacağız*.[47] 1905'te yazdığı "Abdülhamid Ahlâkîyûndan" isimli bir başka yazısında, dönemin gazetelerinden yakınır ve gazetecilerinin, kadınların peçe takıp takmadıklarını eleştirdiği kadar Abdülhamid'in politikalarını eleştirmediğini yazar. Aynı yazısında, Endülüs'te yaşanan İslam'ın ve o dönemin kadına bakışının çok daha ileri olduğunu aktarır ve şöyle devam eder: *İslamiyeti kendilerinden aldığımız Arapların kadınları Endülüs'te camide dersler verirdi*.[48] 1904 yılında yazdığı "Yine Neşriyat" isimli yazısının hedefinde yine dönemin gazeteleri ve onların memleketin durumuna ilgisizlikleri vardır. *Memleket ahvalini anlatan bir tane neşriyat yok (...) Şüphe yok ki, terakkiyi kimse yolundan çeviremez. İspanya'da engizisyon ilerlemeyi durdurdu, ama önleyemedi*.[49] 1905 yılında yazdığı "Yemen" başlıklı bir başka yazısının konusu Fransa'nın Fas'ı işgalidir ve Sezai Bey yazısında İslam halifesi sıfatıyla bir kınamada dahi bulunmayan padişahı eleştirir: *Koca İslam mülkü sahipsiz*.[50] 1906 tarihli "Girit Müslümanları" isimli yazısının hedefinde yine padişah vardır ve Girit Müslümanları ile temasa geçilmediği taktirde Endülüs'ün kaybı gibi Girit'in

46 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 439.
47 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 89.
48 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 226.
49 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 155.
50 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 207.

de kaybedileceğini yazar. Sezai Bey'e göre, nasıl ki, İspanya, İslam medeniyeti ile taçlanarak bir İslam beldesi olan Endülüs tarih sahnesine çıkmıştır, aynı İslami hassasiyet Girit'e de gösterilmeli ve Girit sorunu bu şekilde çözüme kavuşmalıdır.[51]

Yazarın 1909'a kadar yazdığı makalelerinde İspanya bahsi sıklıkla Endülüs ekseninde geçse de, dönemin İspanyasına dair satırlara da rastlanır. Örneğin, 1899 tarihli Avrupa siyasetini konu alan "Musahabe" isimli yazısının bir bölümünde İspanya ile ABD arasındaki anlaşmazlığa da değinir.[52] Bahsi geçen anlaşmazlık, İspanya'nın 1898 yılında ABD ile yaptığı savaşın sonucunda Latin Amerika'daki son toprağı olan Küba'yı kaybettiği ve İspanya tarihine "98 Krizi" olarak geçen buhrandır. Bu yazıdan hareketle, Sezai Bey'in Avrupa ve dünya siyasetini yakından takip ettiğini söyleyebiliriz.

Sezai Bey'in İspanya'dan döndükten sonra kaleme aldığı 1922 yılına ait İspanya'dan bahseden bir yazısı ise, İspanyol kültürüne dairdir. Şiir-şarkı ilişkisini irdelediği bu yazısında, İspanya ve İtalya hariç Avrupa'nın diğer milletlerinin musikiden anlamadığını şu sözlerle ifade eder:

> "Avrupa'da yalnız İtalya ile İspanya şarkı söyler. Ekser günler Endülüs sokaklarını, balkonlarını, köylerini nağmesaz eden şarkılar altıyüz sene evvel kalb ve ruhtan neş'et etmiş feryatların telden tele geçen nağmeler gibi, asırlardan asırlara dokunarak İspanya'nın vadi ve şevahikinden dökülen aks-ı tanini gibi geliyordu."[53]

Sami Paşazade Sezai Bey'in, 1909-1921 yıllarında İspanya'da görev yaptığı yıllara ait yazılarındaki İspanya ve Endülüs,

51 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 257.

52 Sami Paşazade Sezai, *Bütün Eserleri 2*, haz. Zeynep Kerman, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 22.

53 Sami Paşazade Sezai, *Bütün Eserleri 1*, haz. Zeynep Kerman, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 311.

artık siyasi boyutun dışında edebi ve kültürel bir kimliğe bürünür. Özellikle 1914 yılında çıktığı Endülüs gezisi, daha sonra 1924 yılında *Vakit* gazetesinde yayımlanacak "Gırnata" ve 1927 yılında *Yeni Kitap*'ta yayımlanacak "El-Mescidü'l-Câmia: Elhamra" isimli iki gezi yazısının ilham kaynağı olur.

Sezai Bey, Gırnata'yı görmeden önce Kurtuba'ya gelir. 5 Mart 1914 tarihli bu gezisindeki izlenimlerini "El-Mescidü'l-Câmia: Elhamra" isimli yazısında anlatır. Kurtuba'ya gelmeden önce bulunduğu Madrid'te hâlâ kar vardır, ama Endülüs âdeta bir bahar havası yaşamaktadır. Sezai Bey bu farkı, *Orada ihtiyarlık, burada gençlik beyaz*.[54] şeklinde ifade eder. Hem Madrid'in havasından hem de başkentin yorucu siyasi atmosferinden bunalmıştır. Kurtuba'nın dar sokaklarında dolanır, dar sokaklar onu Kurtuba Camisi'ne götürür. Cami eski ihtişamını korumakla birlikte, kiliseye çevrilmiş, Şarlken döneminde de mihrabı kaldırılmıştır. Ancak, Sezai Bey yine de camiden çok etkilenir.

> "Ben girdiğim zaman, yüksele yüksele peyveste-i uluhiyet olmak isteyen dualar, fetyatlar, ah ü eninlerin yedi asır aralarında uçuştuğu, beyaz bir ormana benzeyen bu sütunların bir tarafına güneş aksetmiş, diğer kısmı uzaklaştıkça çinilerin mai, yeşil gölgeleri içinde minadan birer sütunu andırıyordu."[55]

Bir gün sonra Gırnata'ya geçen Sezai Bey, otel odasında penceresini açtığında gördüğü Sierra Nevada Dağları ve Elhamra manzarası karşında büyülenir. Ancak bu güzellik sadece o ana has bir güzellik değildir, her şey geçmişin ruhunu da taşıdığı için güzeldir.

54 Sami Paşazade Sezai, *Sami Paşazade Sezai'nin Hikaye-Hatıra-Mektup ve Edebi Makaleleri*, haz. Zeynep Kerman, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1981, s. 278.

55 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 278.

> "Mazi, fakat geçmemiş. (...) Elhamra'da dolaştığınız zaman, bir Endülüs meliki tahtına doğru yürürken, giydiği sırmalar içinde mai bornozunun omuzuna attığı ucu yüzünüze dokunuyor; şehrin sokaklarında yürürken Berberi neferler size dirsek vurarak geçiyor, insan El-beyzaî'nin bir kâşanesinden çıkan nihayetsiz siyah gözlü, kalınca kırmızı dudaklı, Afrika'nın bütün ateşleriyle şule-nisar bir Arap kızını, beş yüz sene evvel geçtiği bir bahçede, bugün aşk ve sevda ile öpüyor."[56]

Sezai Bey, gezisi boyunca Gırnata ve Kurtuba'da gördüğü hiçbir detayı, geçmişten ayrı düşünmez, hemen Endülüs tarihi ile bir bağ kurar. Bugünü geçmişten ayrı görmez. Âdeta, Müslüman Endülüs'ün ruhu, o günün sokaklarında gezinmektedir ve orada olup bunu görüp hissedebilen tek kişi de Sezai Bey'dir. Çünkü, bir Şarklıdır ve bu ruh tam anlamıyla ancak bir Şarklıda hayat bulabilir. Endülüs gözle değil, ancak kalple görülüp yaşanabilir.

> "Elhamra'yı anlamak ve hissetmek için zannederim şarklı olmalıdır. Garplılar bu sarayda sukut-ı hayale uğruyorlar. Sarayda bir heykel, duvarlarda bir resim olmamasını garip ve büyük bir noksan addediyorlar. Halbuki bir şarklı bu hale teessüf eder, fakat şaşmaz. Avrupalılar Elhamra sarayı mimarlarını, sanatlarının kanununu bilmemekle veya hayal uğrunda feda eylemekle itham ediyorlar. Mimar olmayan gerçekten bir şarklı bu hale hiç teessüf etmez."[57]

1924 tarihli "Gırnata" isimli yazısının konusu da Endülüs tarihi ve Gırnata'nın güzellikleridir. Sezai Bey, Endülüs emirlerinin kendi içindeki anlaşmazlıkların, bu güzelim beldenin Müslümanların elinden çıkmasına nasıl sebep verdiğinden yakınır, o sırada çevresinde temaşa ettiği bu güzelliklerin artık

56 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 280.
57 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 279.

bir İslam beldesine ait olmayışına üzülür. *Arap şairlerinin «güneş kâinatı seyir ve devrinde hiçbir zaman Suriye'de Şam, Endülüs'te Gırnata gibi iki şehr-i dil-âram görmemiştir» dedikleri şehre ben girerken güneş gördüğü bugünkü Gırnata'dan yüzü kızararak gurub ediyordu*.[58] şeklinde övdüğü satırlarla başladığı yazısında sık sık bu beldenin güzelliklerine değinir. İbn-i Haldunların İbn-i Battutaların yetiştiği bu toprakları anlatırken, Tanzimat sonrası aydınlarının İslam'ın ortak kültür mirası saydığı Endülüs imgesine vurgu yapar ve Gırnata'nın İslam'ın son kalesi olarak görevini yerine getirdiğini belirtir: *Zamanında her biri medeniyet-i sahîhaya birer merkez olan ve tevhid-i kalb etmedikleri için bilâhare düşman eline düşen Kurtuba'dan, Valansiya'dan, İşbiliye'den İslâm son merhalesine, son melce addettiği Gırnata'ya sığınıyordu*.[59]

Yazar, Gırnata'da gördüğü güzelliklerden çok etkilenmiştir. Hem "Gırnata"nın hem de "El-Mescidü'l-Câmia: Elhamra" yazılarının ortak noktası, Endülüs'ün eşsiz manzarası ve bu manzaranın ruhunda uyandırdığı akislerdir:

> "Vaktiyle Arap aile-i asaletinin ikametgâhı olan El-beyzain mahallesi kapılarını eski sahiplerine, (...) açmış, bekliyor gibi duruyor. (...) Karşıda Siera Nevada dağının eteklerine doğru bir tepesinde İspanyalıların «Arabın ah ettiği yer» dedikleri mevzi, kendisine bir şarklı Müslümanın baktığını görür gibi duruyor (...) Gırnata'nın bâis olduğu tahassüsat, ne Tedmir harabelerinden, ne Akrepollerden, ne Kolize'lerden hâsıl olan intibaata benzemiyor. Başka bir yerde duyulmaz, münferit, yegâne bir his!"[60]

58 Sami Paşazade Sezai, *Bütün Eserleri 1*, haz. Zeynep Kerman, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 286.

59 Sami Paşazade Sezai, *age.*, s. 286.

60 Sami Paşazade Sezai, *age.*, s. 289.

Kurtuba'da bir gün kalan yazar, 6 Mart 1914'te Gırnata'ya geçer. 1. Dünya Savaşı henüz başlamamıştır, ama Avrupa'yı her milleti etkileyen derin bir rahatsızlık dalgası sarmıştır. Üstelik Osmanlı Devleti de Balkan Savaşı'ndan yeni çıkmıştır. Bu atmosferde, böyle güzel bir beldeyi her şeyden uzakta geziyor oluşu, Sezai Bey'e hayret verici gelmektedir.

> "Sene, insaniyetin yüzlerce asırlık hayat ve tarihinde bundan mel'un, bundan musibet-engizini görmediği 1914 idi. İnsaniyetin âfâk-ı mukadderatında kıyametler hazırlanırken, burada tabiatın ufukları âsûde, dağlar, vadiler şedaid-i şitadan âzâde çayırlar, çemenler, ağaçlar yeni bir hayatın verdiği şevk ve şuleler, çiçekler içinde idi. Tabiatın ne vazifesi!"[61]

Sezai Bey, Gırnata gezisine yeğeni Nebil ile çıkar. İkili, Elhamra Sarayı'nın yanında bir otelde kalırlar. Yazar, burada başka ülkelerden gelen turistleri ve onların Gırnata ile ilgili fikirlerini gözlemleme imkânı bulur. Örneğin, Avusturyalı bir hanım, yeğenine şöyle bir itirafta bulunur: *Pek çok yer gezdim. Pek çok yer gördüm. Hiç birisinde Gırnata'nın, Elhamra'nın bende hasıl ettiği tesiri duymadım. Bu tesir hissiyatımın ıttırad ve intizamını ihlal, fikrimi garip bir ateşle iş'al etti. Ben buradan yarın sabah gidiyorum. Daha ziyade kalırsam çıldıracağım.*[62] Buradan hareketle, Sezai Bey kendine şu soruyu sorar: *Acaba bu insanlar, nasıl bir beldede olduklarının idrakinde midir?*[63] Yazar, Gırnata'nın güzelliklerinin kendinde ya da bir Müslümanda uyandıracağı hislerle bir Avrupalı'da uyandıracağı hislerin aynı olmayacağı görüşündedir. Çünkü onca güzelliğin arasında, otelin restoranında bu Batılı turistler ticaretten, borsadan bahsetmektedirler. Ona göre, Gırnata'yı gören kimsenin o atmos-

61 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 278.
62 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 289.
63 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 289.

ferde başka hiçbir şeyle meşgul olması mümkün değildir. *Bu Amerika cumhuriyetinin kralları, ekser ticarette bankalarda, borsalarda kesb-i servet-i bî-pâyân etmiş şu'un-ı asrın hâkimi olan bu maliyun-ı mübareze-i kıyamet-nümun içinde Endülüs hâtıra-i zevalinin bugünkü sükûnetinden ne işitirler?*[64]

Odasına dönüp penceresini açan yazar, dışarıda âdeta bir kadının hayaliyle karşılaşır. Bu kadın *Arap'ın ah ettiği* yer denilen, son Gırnata emirinin terk etmeden önce şehre son bir kez baktığı yerde durmaktadır. Sonra kadının Gırnata emirine sitemkâr seslenişinden, onun emirin annesi Ayşe olduğunu anlar. Hayalindeki kadın, Sezai Bey'i fark eder ve elinde tuttuğu bir kitapla yazara doğru gelir. Sezai Bey, kadının önünde saygıyla diz çöktüğü sırada, kadın ona hitap eder:

> "Ben Endülüs'te ebedi veda eylediğimiz bu yeri daima gece yarılarından sonra tavaf ederim. Devletini müdafaa edemeyen oğlum burada ağlamıştı. Beş yüz seneden beri burada ağlıyor. Hıfzına ibraz-ı liyakat edemediği Kur'an-ı Kerim'i elinden alarak o kitab-ı izzeti samimi, fedakar, yolunda canlar işar eden, kanlar döken Anadolu'ya vermek için sana tevdi ediyorum."[65]

Daha sonra semaya uçarak kaybolur ve Sezai Bey, rüyadan uyanır. Artık, Endülüs'ün bütün mirası bir Şarklı ve bir Osmanlı olan Sezai Bey'in omuzlarındadır.

Sami Paşazade Sezai Bey, İspanya'dan döndükten sonra kaleme aldığı diğer yazılarında da İspanya'daki izlenimlerine değinir. 1914 yılında yaptığı gezinin ürünü bu iki gezi yazısını, zaten İstanbul'a döndüğünde yazar. Bunun dışında Sezai Bey'in Viyana sefiri eniştesi Mahmut Nedim Paşa'nın kardeşi Samiye Hanım'ın kızı İclal'in, 14 yaşındayken ölümü üzerine yazdığı 1923 tarihli "İclal" isimli yazısı, içinde çok çeşitli İspanya betimlemelerini barındırır. Yazı *Madrit'ten mezunen Vaniköy'e*

64 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 289.

65 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 290.

geldiğim zaman o dört yaşına gelmişti.[66] cümlesiyle başlar. Yazar Gırnata'da iken İclal'den bir mektup alışını anlatır.

> "Yolumda ilerlediğim zaman Endülüs şafağı, gül renginde parmaklarıyle bana Elhamra sarayının kapısını açıyordu. Sarayın içi de bir şafaktı. (...) Tabiatın, insanlığın tasfiye oluna oluna mertebe-i kemale suud etmiş bedayii ile İclal gibi sarı saçlar içinde bir çehre, o çehrede bir kırmızı kadife dudaklara nagehani inciler ta'lik eden tebessümle ne kadar münasebeti var. O gün bedaiye dair ne gördümse hepsi İclal idi."[67]

Sezai Bey, 1932 yılında Hikmet Feridun Es tarafından yapılan bir röportajında İspanya anılarını anlatırken, unutamadığı İspanyol aşkından da bahseder. Madrid'deki sefareti sırasında Endülüslü bir dansöz olan Consuela'ya tutulmuştur ve ona ait bir fotoğrafı hâlâ saklamaktadır. Sezai Bey, Consuela'yı şöyle tarif eder:

> "Belki İspanyolların, Andaluzlu genç kızların en güzeli idi. Karanlık kutup geceleri kadar siyah gözler... Andaluz'un yaz günleri kadar sıcak bakışlar... Küçük ağız... Katran gibi düz, siyah saçlar... İşte Consuella... Onun kastanyetler elinde bir dans edişi, bir ayağını yere vuruşu vardı, görmeliydiniz Feridun Bey..."[68]

Sonuç

Çalışmamız boyunca, sadece bir yazar olarak değil aynı zamanda diplomat olarak da görev yapmış olan Sami Paşazade Sezai Bey'in, edebiyatçı kimliğinin gölgesinde kalmış ve üzerinde çok

66 Sami Paşazade Sezai, *Sami Paşazade Sezai'nin Hikaye-Hatıra- Mektup ve Edebi Makaleleri*, haz. Zeynep Kerman, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1981, s. 143.

67 Sami Paşazade Sezai, *age*., s. 146.

68 Sami Paşazade Sezai, *Bütün Eserleri 2*, haz. Zeynep Kerman, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 185.

durulmamış bu özelliğini incelemeye çalıştık. Bu noktada, hem kronolojik olarak görev yaptığı yabancı başkentlerdeki çalışmalarını aktarırken, hem de bunların kalemi ve fikir dünyası üzerindeki etkilerini inceledik. Çalışmamıza konu olan dönem Sezai Bey'in resmi olarak görev yaptığı 1909-1921 arasını kapsayan Madrid sefaretindeki yıllarıdır. Çünkü bu dönem, hem iki ülkenin cumhuriyete geçişten önceki son yıllarıdır, hem de Osmanlı'nın son İspanya elçisi olan Sami Paşazade Bey'in elçilik yaptığı yıllardaki İspanya gözlemleri sadece İspanya'yı değil, aynı zamanda iki ülkenin geçmişi üzerinden yaşadığı dönemi de mukayese ettiği zengin bir kaynaktır. Sami Paşazade Sezai Bey, görevi dolayısıyla sadece Madrid'de bulunmakla kalmaz, ayrıca güneye inerek Kurtuba ve Gırnata'yı da gezer. Yaptığı iki seyahat hakkındaki gözlemlerini "Gırnata" ve "El Mescidü'l-Camia: Elhamra" isimli yazılarında anlatır. Bu noktada, yazarın hem dönemin İspanyası, hem de geçmişe dair izler taşıdığını düşündüğü Endülüs hakkındaki gözlemleri, bir Osmanlı aydınının gözünden İspanya'yı tanımak için önemli bir kaynaktır.

İspanya'ya gitmeden önce de Sezai Bey'in, İspanya'ya ve özellikle Endülüs'e dair bir fikri bulunmaktadır. Bu fikirler, Ziya Paşa ile başlayan ve Abdülhak Hamid Tarhan ile devam eden bir imajın yansımalarıdır. Ancak, Sezai Bey, Madrid'e gitmeden önce, İspanya ve Endülüs başlıklarını tarihî ve siyasi boyutlarıyla ele almış ve mevcut yönetimi eleştirmek için bir araç olarak kullanmıştır. Oysa, Madrid sefareti sırasında doğrudan gözlemleme şansı yakaladığı bu kültüre dair fikirleri, özellikle 1914 yılında Kurtuba ve Gırnata şehirlerine yaptığı gezilerle zirveye ulaşmıştır. Fakat, bu tarihten sonra kaleme aldığı satırların, sadece o günün İspanyası değil, geçmişten gelen yoğun anılarla da harmanlandığını söylemek gerekir. Edebiyatçı bir diplomat olarak eserlerinde İspanya'nın nasıl yer aldığını incelediğimiz bu çalışmamızda aktardığımız gibi, 1914 yılının Sezai Bey için Endülüs hakkında bir zihinsel kırılmayı da ifade ettiği-

ni söyleyebiliriz. Öyle ki, bu tarihten önce yazılarında yer bulan İspanya imajı daha gerçekçiyken, Sezai Bey'in, Endülüs'ü kendi gözleriyle gördükten sonra yazdıkları ise hayalle gerçeğin birbirine girdiği, âdeta yitik bir cennetin anlatımıdır. Bu dönemdeki yazıları daha çok Endülüs'e bir güzelleme, geçmişe özlem ve bir daha geri gelmeyecek o yitik cennete yakılan bir ağıt gibidir. Elçilik görevinden sonra kaleme aldığı anıları ve yazdığı yazılarında yine bu Endülüs algısı ve yitik cennetin izleri görülür.

Sezai Bey'in yazılarındaki Endülüs imgesini, sadece 1914 yılındaki gezisine bağlamak elbette eksik kalacaktır. Ancak, bu coğrafyayı kendi gözleriyle görüp atmosferini teneffüs ettikten sonra, bir edebiyatçı hassasiyetiyle yaklaştığı Endülüs'le şiirsel bir bağ kurduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Burada ayrıca, Sezai Bey'in İspanya'da geçirdiği yılların, Osmanlı'nın çöküş yılları olduğunu, bu anlamda da yazarın Osmanlı-İspanya ilişkisinden daha çok, Osmanlı-Endülüs arasında bir bağ kurduğunu söyleyebiliriz. Endülüs tarihe karışmıştır ve Sezai Bey, aynı şeyin Osmanlı'nın da başına gelmesinden çok korkmaktadır. Kaçınılmaz sonun yaklaşmakta olduğunu gören Sezai Bey, yitip giden Endülüs kadar, yitip gitmekte olan Osmanlı'ya da ağlar. Endülüs ile ilgili satırları, aslında bir anlamda Osmanlı'ya da bir ağıttır. Bu nedenle, görünürde yitik cennet Endülüs'ü okuduğumuz satırlar, aslında Sezai Bey'in kendi yitik cenneti, kendi vatanı, yani, Osmanlı'sıdır.

Kaynaklar

Gazete Yazıları

"El nuevo representante otomano", *La Correspondencia de España*, 25 Kasım 1909.

"El Nuevo ministro de Turquía", *La Época*, 29 Kasım 1909.

"El ministro plenipotenciario", *El Correo Español*, 30 Kasım 1909.

"El Nuevo ministro de Turquía", *El Liberal*, 1 Aralık 1909.
"El representante de Turquía", *El Imparcial,* 10 Aralık 1909.
"La Gaceta", *El Mundo*, 17 Aralık 1909.
"La Gaceta", *La Prensa*, 17 Aralık 1909.
"La Gaceta", *El Siglo Futuro*, 17 Aralık 1909.
"Noticias Generales", *La Correspondencia de España*, 16 Ekim 1911.
"El ministro de Turquía", *La Mañana,* 17 Ekim 1911.
"Noticias Generales", *La Correspondencia de España,* 30 Mayıs 1912.
"Noticias Generales", *La Correspondencia de España,* 3 Ekim 1912.
"En la legación de Chile", *El Heraldo de Madrid,* 22 Nisan 1914.
"El estudio cientifico del Mediterraneo", *El Imparcial,* 18 Kasım 1919.

Kitap ve Makaleler

Ayvazoğlu, Beşir, "Edebiyatımızın Sancılı Hariciye Yılları: Ali Aziz Efendi'den Yahya Kemal'e", *Türk Edebiyatı,* S. 428, Haziran 2009, s. 18-25.

Enginün, İnci, Abdülhak Hamid Tarhan Tiyatroları C I-VII, haz. Tarık-İbn Musa-Tezer-Nazife-Abdullahü's-Sagir, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002.

—, "Edebiyatımızda Endülüs", *Araştırmalar ve Belgeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000.

Güler, Güven, *Sami Paşazade Sezayi ve Eserleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009.

Halman, Talat Sait, "Seza'i", *The Encyclopaedia of Islam*, C IX, Leiden 1997, s. 150.

Kerman, Zeynep, "Sami Paşazade Sezai", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C XXXVI, İstanbul 2011, s. 77-78.

—, *Sami Paşazade Sezai*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

Sami Paşazade Sezai, *Bütün Eserleri 1, 2, 3*, haz. Zeynep Kerman, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

—, *Sami Paşazade Sezai'nin Hikaye- Hatıra- Mektup ve Edebi Makaleleri*, haz. Zeynep Kerman, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1981.

Elektronik Yayınlar

"Enrique Larrain Alcalde", Biblioteca del Congreso Nacional de Chile / BCN, https://www.bcn.cl/historiapolitica/resenas_parlamentarias/wiki/Enrique_Larra%C3%ADn_Alcalde, son erişim tarihi: 21.02.2024.